

# MOORD EN POLITIEK TIJDENS DE GENTSE OPSTAND 1379-1385

door

Andrée HOLSTERS

Als men het heeft over „politieke moord”, denkt men in de eerste plaats aan sensationele politieke aanslagen zoals die in onze hedendaagse communicatiemedia regelmatig alle aandacht krijgen. Wanneer men verder teruggaat in de geschiedenis wordt het aantal politieke moorden schijnbaar steeds schaarser, wat te wijten kan zijn aan de toenmalige beperktheid van de informatiemedia, maar gedeeltelijk ook te verklaren valt uit het feit dat de hedendaagse auteurs zich vooral concentreerden op de aanslagplegers zelf, zoals E. Regis, C. Lombroso en R. Laschi<sup>1</sup>, die psychologische typologieën opstelden van de daders, of omdat zij met een anecdotische aanpak werkten, met de nadruk op het sensationele aspect, zoals Chabannes, Zentner en Roden<sup>2</sup>. De meeste werken behandelen bovendien een zeer klein aantal gevallen vanuit een zeer ruime selectiebasis: de studie met het grootste aantal onderzochte aanslagen maar met een zeer grote ruimtelijke en tijds-entiteit beslaat slechts 52 gevallen<sup>3</sup>. Toen A. Fordyn daarentegen de periode 1874-1914 voor België, Duitsland en Frankrijk onderzocht — een periode waarin zogenaamd zeer weinig aanslagen zouden gepleegd zijn — kon hij 250 gevallen als politieke aanslagen weerhouden!<sup>4</sup>

Wij hebben ons afgevraagd of wij in periodes met een duidelijke politieke spanning — met name in de laat-middeleeuwse Nederlanden — bij de schrijvende tijdgenoot geen weerklank zouden vinden van gevallen van uitschakeling — onder welke vorm dan ook — waaraan hij een politieke draagwijdte toekent. We concentreerden ons dus niet in de eerste plaats op de feitelijke omstandigheden, maar vooral op de motieven die, hoe tegenstrijdig soms ook, toch moeten beschouwd worden als „normaal geachte motieven”, m.a.w. als denkbare handelingscategorieën van de middeleeuwse mens. In dit artikel hebben wij meer bepaald aandacht besteed aan de periode van de „Grote Gentse opstand” van 1379-1385.

(1) E. REGIS, *Les régicides dans l'histoire et dans le présent*, Lyon, 1890; C. LOMBROSO, R. LASCHI, *Le crime politique et les révolutions*, Paris, 1892.

(2) J. CHABANNES, *Les régicides*, Paris, 1969; C. ZENTNER, *Den Dolch im Gewande. Politischer Mord durch zwei Jahrtausende*, München, 1968; H. RODEN, *Attentat von Cäsar bis Kennedy*, Herford, 1966.

(3) H. LANGEMANN, *Das Attentat. Eine kriminalwissenschaftliche Studie zum politischen Kapitalverbrechen*, Hamburg, 1956.

(4) A. FORDYN, *Het wetenschappelijk onderzoek van politieke aanslagen, een nieuwe dimensie*, Tijdschrift voor sociale wetenschappen, jg. 26, 1981, pp. 3-20; id., *Proefschrift. Politieke aanslagen in België, Duitsland en Frankrijk 1789-1914*, Gent, 1979.

In die optiek werd dus niet zozeer gezocht naar „politieke aanslagen” maar naar „moorden met een politieke dimensie”, wat dat ook mocht inhouden. Daar we ons vooral concentreerden op de contemporaine interpretatie — indien mogelijk — van de feiten, waren verhalende bronnen de aangewezen aanbrengrers van materiaal. De eventuele onbetrouwbaarheid van de — partijdige — kronieken wordt immers omgebogen tot een voordeel als we kunnen nagaan waarom de desbetreffende schrijver de waarheid geweld aandeed. In die zin is ook het *argumentum ex silentio*, waarin een Froissart bijvoorbeeld uitmunt, van groot belang als wij een vergelijking kunnen maken met andere verhalende of met diplomatische bronnen.

Er werd een keuze gemaakt uit de veelheid van verhalende bronnen, zonder daarbij een combinatie met gegevens uit de rechtsbronnen uit te sluiten wanneer de gelegenheid zich voordeed. Qua literaire bronnen vormt Froissart voor onze periode de hoofdbron en tevens de beste bron. Naast de andere eigentijdse bronnen hebben wij ook beroep gedaan op latere kroniekschrijvers<sup>4a</sup>: hoewel ze teruggrijpen naar oudere bronnen vertolken ze immers „wat blijven hangen is” bij de publieke opinie, op basis van het effect toen de feiten nog nieuw waren, m.a.w. misschien juist datgene wat voor de middeleeuwse mens als het meest plausibele kan worden beschouwd.

Voor de jaren na de Gentse oorlog — we veronderstelden immers dat een dergelijke ingrijpende contestatie van de Vlaamse graaf door een groot deel van zijn onderdanen ook nadien nog weerklank zou gevonden hebben<sup>5</sup> — waren wij in de gelegenheid gebruik te maken van een zeer dankbare bron voor de opiniegeschiedenis, nl. de „Régistres de l’Audien-

(4a) FROISSART, *Chroniques* (1325-1400), uitg. KERVYN DE LETTENHOVE, 26 dl. Bruxelles, 1867-77 (dl. IX, X, XI); „korte Vlaamse kroniek” (opgesteld door een Gentenaar einde 14de of begin 15de eeuw), uitg. in „Jehan Froissart’s cronijcke van Vlaenderen”, III, Gent, 1909; *Chronicon comitum Flandrensium*, uitg. DE SMET, *Corpus Chronicorum Flandriae*, C.R.H., vol. I, Bruxelles, 1837, pp. 34-257; *Istorie et croniques de Flandres*, uitg. KERVYN DE LETTENHOVE, bd. II, Bruxelles, 1880 (suppl.: *Chronique anonyme conservée dans la Bibl. de la ville de Berne*, pp. 439-533, *Chroniques anonymes de la Bibl. Nat. de Paris*, ms. 10.143, pp. 535-46 en ms. 5001, pp. 547-54, *Chronique de Baudouin d’Avesnes*, pp. 555-696); J. BRANDON, *Chronodromon*, uitg. KERVYN DE LETTENHOVE, *Chroniques relatives à l’histoire de Belgique*, I, pp. 1-166, Bruxelles, 1870; *Chronicon Flandriae d’Adrien de Budt*, uitg. DE SMET, *Corpus Chronicorum Flandriae*, I, pp. 261-367; *Chronique rimée des troubles de Flandre en 1379-80*, uitg. H. PIRENNE, Gand, 1902; J. VAN DIXMUDE, *Dits de chronike...* (863-1436), uitg. J.J. LAMBIN, Ieper, 1839; *Rijmkroniek van Vlaenderen (792-1404)*, uitg. DE SMET, *Corpus Chronicorum Flandriae*, IV, pp. 587-896; *Chronique du religieux de St.-Denis (1380-1422)*, uitg. BELLAGUET, Paris, bd. I, 1839; O. VAN DIXMUDE, *Merkwaeerdige gebeurtenissen...*, (1377-1443), uitg. J.J. LAMBIN, Ieper, 1835; N. DESPARS, *Chronijcke van de lande ende graefsepe van Vlaenderen*, uitg. J. DE JONGHE, 4 dl., Brugge, 1840-42, dl. II en III; *Memorieboek der stad Ghent van t jaer 1301 tot 1737*, I, uitg. Maetschappij der Vlaemsche Bibliophilen, 2de serie, nr. 15.

(5) Cfr. W. PREVENIER, *De Leden en de Staten van Vlaenderen (1384-1405)*, Brussel, 1961, p. 50 en noot 1.

ce'', te Rijsel bewaard<sup>6</sup>. Deze registers van vorstelijke gratieverlening bevatten (vanaf februari 1386) de brieven die door de Bourgondische hertog werden verleend als kwietschelding van begane misdrijven. Zij wisten zowel het begane misdrijf als de eraan verbonden straf volledig uit. Vermits niet alle misdrijven voor remissie in aanmerking kwamen diende de aard van het feit grondig onderzocht, wat een schat aan informatie oplevert op tal van gebieden. Van belang is dat de vorst normaal geen genade verleende voor een reeks bijzonder zware misdrijven zoals majesteitsschennis, valsmunterij, moord en roof<sup>7</sup>.

Voor een algemeen overzicht van het verloop van de opstand hebben wij gebruik gemaakt van de uiteenzettingen van H. Van Werveke en F. Quicke; voor de specifieke aspecten verwijzen wij naar R. Demuyneck, A. Van Oost en P. Rogghé, met name over oorzaken en karakter van de opstand en sociale gelaagdheid van de Gentse en niet-Gentse opstandelingen<sup>8</sup>.

Genoemde auteurs wezen op het politieke karakter van de opstand, tenminste in Gent zelf, terwijl oudere studies (o.a. van Pirenne) hadden betoogd dat de beroeringen in Lodewijk van Males laatste jaren een sterke sociale inslag hadden. De inzet was een definitief vastleggen van de verhouding tussen de landsheerlijke macht en de grote stad, m.a.w.: monarchale staatsinrichting of verregaande decentralisatie. Een bewijs vormt het feit dat niet enkel de wevers maar ook de andere twee leden van de stad die met hen de verantwoordelijkheid van het gezag deelden, poorterie en kleine neringen, in het verzet een actieve rol speelden. Zo was Filips van Artevelde die in 1382 als leider van de opstandelingen werd aangesteld een goeod grondeigenaar, was Pieter van den Bossche die met Frans Ackerman van het begin tot het einde van de opstand een leidende rol speelde de hele tijd deken van de kleine neringen. De traditionele verdeling van de Gentse schepenbanken onder de drie leden wijzigde zich niet: elk jaar werden dus meerdere mensen uit de poorterie bereid gevonden deel

(6) Handgeschreven inventaris door E. LANCIEN (*Régistres de l'Audience, Chambre des Comptes de Lille, série B, nrs, 1681-1743*), bewaard in de leeszaal van de Archives Départementales du Nord, te Rijsel.

(7) J. VAN ROMPAEY, *Het grafelijk baljuwsambt in Vlaanderen tijdens de Bourgondische periode*, Brussel, 1967 (*Verh. Kon. Vlaamse Acad. voor Wet., Lett. en Sch. K. van België, Kl. der Lett., nr. 62*), p. 83.

(8) H. VAN WERVEKE, *Lodewijk van Male en de eerste Bourgondiërs*, *Alg. Gesch. der Nederlanden*, III, Utrecht, 1951, pp. 190-225 (pp. 202-210); F. QUICKE, *Les Pays-Bas à la veille de la période Bourguignonne (1356-1384)*, Bruxelles, 1947, pp. 297-355; R. DEMUYNECK, *De Gentse oorlog (1379-1385). Oorzaken en karakter*, *Hand. Mij. Gesch. en Oudheidk. te Gent, n.r.*, bd. V, 1951, pp. 305-318; A. VAN OOST, *Sociale stratificatie van de Gentse opstandelingen van 1379-85. Een kritische benadering van de konfiskatiedokumenten*, *Hand. Mij. Gesch. en Oudheidk. te Gent, n.r.*, XXIX, Gent, 1975, pp. 59-92; id., *Sociale stratificatie van de Brugse opstandelingen en van de opstandige ingezetenen van de kleinere kasselrijsteden en van de kasselrijdorpen in Vlaanderen van 1379-1385. Kritische benadering van konfiskatiedokumenten*, *Belgisch Ts. voor Filologie en Geschiedenis*, bd. 56, 1978, pp. 830-877; P. ROGGHE, *Gemeente en vrient. Nationale omwentelingen in de XIVde eeuw*, *Hand. Soc. Emul. Bruges*, bd. LXXXIX, 1952, pp. 101-135. Nuttig door zijn details was het verouderde werk van KERVYN DE LETTENHOVE, *Histoire de Flandre*, 6 dl., Bruxelles, 1847-1850, dl. III (pp. 427-566) en dl. IV, pp. 1-83.

uit te maken van een magistraat in openlijk verzet tegen de vorst. De motivatie van deze gegoede lieden vloeide voort uit hun verzet tegen de autoritaire, centraliserende politiek van de graaf, zij eisten eerbiediging van de privilegiën, zij eisten medezeggenschap in het bestuur van het graafschap<sup>9</sup>. Anders was het gesteld in de andere Vlaamse steden: waar in Gent de wevers in 1359 weer alle medezeggenschap hadden verworven na een tienjarige onderdrukking, bleven zij zowel in Ieper als in Brugge — vóór en na — de onderdrukte partij. Hier gebeurde de scheiding in partijen dus wel op een sociale grondslag.

Verdere argumenten voor de deelname van gezeten poorters zullen we ontmoeten in de loop van de verschillende „gevallen” die wij hierna chronologisch bespreken.

De Gentse opstand ving aan met een moord, een moord die thans als de aanleiding van de opstand wordt beschouwd. Op 5 september 1379 werd de grafelijke baljuw *Rogier van Oustrive* vermoord nadat hij een Witte Kaproen (lid van de stoottroepen van het Gentse leger) had doen aanhouden zonder de instemming en tegen de wil van de Gentse schepenen, wat in strijd was met de privileges. Volgens Froissart was de baljuw na de arrestatie van de Witte Kaproen naar het kasteel van Male gesnelde om bij de graaf hulp te gaan zoeken tegen de volkswode. Vergezeld door 200 ruiters keert hij naar Gent terug. Zijn bedoeling is Jan Yoens, die hij ervan verdenkt de aanstichter van de rellen te zijn, te arresteren en te laten onthoofden. Maar Jan Yoens is op dit plan bedacht en hij verschijnt op de Vrijdagmarkt met zijn Witte Kaproenen. „Assés tost apriès che que Jehans Lions fu venus sur le place, li doyens des blancs capprons et une grosse route de eulx se traissent viers le baillieu, et sans sonner mot, il fu pris et atierés, et la fu présentement occis, et la bannière dou conte ruée par terre et toute dépechie, ne onques à homme qui là fust, il n'atouchièrent, fors que seullement au baillieu, et puis se remissent dallés Jehan Lion tout ensamble.”<sup>10</sup> De graafgezinde Froissart is de enige auteur die duidelijk de rol van Jan Yoens als aanstichter van alle kwaad naar voren schuift. Hij beweert dat een comité van 12 „hommes notables et sages” zich gaat verontschuldigen bij de graaf. Toch merkt hij iets verder op dat de Witte Kaproenen ongetwijfeld aanhangers hadden bij „aucuns eskevins et riches hommes de linage en Gand”, zoniet zouden zij het nooit gewaagd hebben een zo hoogstaand man als de baljuw te vermoorden<sup>11</sup>. Hij probeert de aanslag volledig in de schoenen te schuiven van Jan Yoens en hij slooft zich uit om diens motivatie te verklaren door persoonlijke wraakgevoelens tegen de graaf. De andere eigentijdse en latere verhalende bronnen zijn natuurlijk niet zo uitvoerig als Froissart. Hoewel zij zich over het algemeen misprijzend uitlaten over een revolte van een stad tegen hun „natuurlijke prins”, wordt meestal duidelijk gemaakt dat zij daar gerechtvaardigde motieven toe hadden (slecht bestuur). Voor de moord op de baljuw worden in het „Chronicon

(9) R. DEMUYNCK, o.c., p. 317.

(10) FROISSART, o.c., IX, pp. 178-182.

(11) FROISSART, o.c., IX, pp. 182-185.

comitum Flandrensium" de schippers als groep verantwoordelijk gesteld<sup>12</sup>, dit in verband met het graven van het kanaal dat Brugge met de Leie zou verbinden en waardoor een belangrijk deel van de scheepvaart op die rivier naar Brugge zou afgeleid worden. De anonieme auteur van de „korte Vlaamse kroniek”<sup>13</sup>, evenals Jan van Dixmude<sup>14</sup> en — de latere — Despars<sup>15</sup> stellen de wevers aansprakelijk; andere bronnen maken enkel vage toespelingen op „die van Gent” of „li commun de Gand”<sup>16</sup>. Als motief vinden zij het unaniem „aanvaardbaar” dat de Gentenaars zich consequent gedragen als zij protesteren tegen een zware inbreuk op hun privileges. Een originele noot biedt Olivier van Dixmude: „... ende wart de bailliu van Ghent dootgeslegghen van eenighe quadien, maer men seide dat zy niet en meenden den bailliu maer meenden andere doot te slane, maer de woorden die de bailliu zeide dede dat zine sloughen,...”<sup>17</sup>

Deze moord is een typisch symbolische moord: een vorstelijk ambtenaar wordt het slachtoffer van de volkswoede na een anti-particularistische daad. De wederrechtelijke aanhouding van een Gents burger was de druppel die de beker deed overlopen. Buiten de eigenaardige zinspeling van Olivier van Dixmude leggen alle bronnen de nadruk op het feit dat enkel op de persoon van de baljuw werd gemikt en op niemand anders. Dat een vorstelijk ambtenaar de zondebok werd voor een slecht beleid is trouwens een constante in laatmiddeleeuws Vlaanderen<sup>18</sup>.

Werd ook *Jan Yoens* vermoord? Hij was de ex-deken van de schippers en hij werd de leider van de Gentse expeditie die via Deinze, Kortrijk, Menen, Ieper en Diksmuide naar Brugge trok waar de Gentenaars — soms met geweld — hun macht vestigden. In Brugge werd Jan Yoens — volgens Froissart — enkel uit schrik welwillend ontvangen. Na twee dagen vervolgt de expeditie haar weg naar Damme „où on leur ouvri les portes tantost en sans dangier. Et y furent li Gantois requelliet moult courtoisement, et là séjournèrent 11 jours. En che séjour et moult soudainement prist une maladie à Jean Lion dont il fu tous enflés; et la propre nuit que la maladie le prist, il avoit soupper en grant reviel avoecques damoiselles de la ville, pour quoy li aucun voellent dire et maintenir que il fu là empoisonnés. De chela je ne say riens, ne je n'en volroie pas parler trop avant; ...”<sup>19</sup>. Froissarts versie ligt nogmaals op het vlak van een persoonlijke vete, nl. die tussen Jan Yoens en de Brugse familie Mahieu, die op haar beurt bevriend is met de graaf!<sup>20</sup>. De auteurs die hun relaas

(12) *Chronicon comitum Flandrensium*, o.c., p. 235.

(13) Jehan Froissarts *Cronijke van Vlaenderen*, III, o.c., p. 5.

(14) Jan van DIXMUDE, o.c., pp. 259-60.

(15) N. DESPARS, o.c., II, p. 500.

(16) *Istore et croniques*, II, pp. 163-64, 183, 221, 538, 500; *Chronique rimée*, o.c., pp. 12-13; A. DE BUDT, o.c., p. 336; *Rijmkroniek*, o.c., p. 854; O. van DIXMUDE, o.c., p. 1; *Memorieboek*, o.c., p. 107.

(17) O. VAN DIXMUDE, o.c., p. 1.

(18) Voorbeelden in J. VAN ROMPAEY, o.c., p. 472 en in H. NOWÉ, *Les baillis comaux de Flandre des origines à la fin du XIVe siècle*, Bruxelles, 1928, pp. 233-34.

(19) FROISSART, IX, p. 192.

(20) FROISSART, IX, pp. 162-68.

aan Froissart ontleenden hebben de vergiftigingsversie als waar overgenomen. Zo zegt het Memorieboek enkel laconiek dat „hy waert vergeheven te Eecloo...”<sup>21</sup> en beweert Despars zonder aarzelen: „... maer Jan Hyoens, haerliedder beleedere, waert er naer den tweeden dach zo qualijck bestaan (van tfenijn dat hem eeneghe van de principaelste joncvrouwen van der stede, snavens te voren, secretelick in een bancket inghegeven hadde) dat hij hem van danenvoorts in een osbare, duer Aerdenburch naer Eecloo dede voeren, aldaer hij zeer subtelick dezer weerelt overleet...”<sup>22</sup>. Froissarts stelling over een persoonlijke wraakoefening wordt echter in de grond geboord door het verdere feitelijke verloop van de gebeurtenissen: het enthousiasme van de opstandelingen werd niet in het minst getemperd als gevolg van de dood van Jan Yoens.

In de graafgezinde bronnen wordt er voortaan gesproken over twee partijen: „les bons” of „les paisibles” en „les mauvais”, m.a.w. de graafgezinde partij en de rebellenpartij. De gevallen van uitschakeling staan nu overwegend in het teken van de botsingen tussen radicale en gematigde politici, die naargelang van de faze van de opstand afwisselend het overwicht behalen.

Na de dood van Jan Yoens werden vier nieuwe kapiteins aangesteld: Jan Perneel, Jan Boele, Rasse van Herzele en Pieter van den Bossche. Van Froissart<sup>23</sup> vernemen wij dat *Jan Perneel* deel uitmaakte van de Gentse gezanten die met de vertegenwoordigers van Lodewijk van Male gingen onderhandelen te Doornik, op vraag van de graaf, toen de opstandelingen bijna heel Vlaanderen aan hun kant hadden. Het resultaat was het verdrag van 1 december 1379, waarbij de graaf in feite alle eisen van de Gentenaars moest inwilligen en moest beloven zowel de privileges te eerbiedigen als de overtredingen van zijn ambtenaren te bestraffen. Het is niet duidelijk door wie de vrede werd verbroken, maar Froissart — die we zeker niet van sympathie voor de opstandelingen kunnen verdenken — laat de nieuwe vijandelijkheden starten met een brutaal optreden van Olivier van Outrive, een neef van de vermoorde baljuw, die zich wil wreken voor de dood van zijn oom. Hij en enkele andere heren — aldus Froissart — „trouvèrent environ XL navieurs, bourgeois de Gand, qui amenoient par le rivièrre d'Escaut bleds à Gand. Si se contrevengierent de le mort de leur cousin sus ces navieurs et les décoppèrent trop vilainnement et crevèrent les yeulx, et les renvoyèrent enssi à Gand affollés, lequel despit cil de Gand tinrent à grand injure”<sup>24</sup>. Jan Perneel en de Witte Kaproenen wreekten zich op hun beurt door zich onverwacht meester te maken van Oudenaarde en er de vestingen gedeeltelijk te slopen. In deze actie stootten zij echter op het verzet van de „goeden” van Gent. Enkele rijke burgers die in het geheim behoorden tot de partij van de leliaards, waaronder „Jehans de le Faucille, sire Ghisebrest de Grute et sire Simons Bette” haastten zich om hun verontschuldigungen aan te bie-

(21) Memorieboek, p. 107.

(22) N. DESPARS, II, p. 503.

(23) FROISSART, IX, p. 207.

(24) FROISSART, IX, pp. 223-24; de feiten gebeurden in februari 1380: F. QUICKE, o.c., p. 307.

den. Volgens Froissart werd Jan Perneel door de Gentse leiders uit de stad verbannen : „... pour apaiser le conte, Jehans Prouniaulx estoit bannis de Gand et de Flandres : pour ce estoit devisé en sa banissure que il estoit allés prendre Audenarde sans le sceu de chiaulx de Gand”<sup>25</sup>. Perneel trok zich terug in Ath (Henegouwen). Op dit moment zien wij ook de eerste uiting van het bondgenootschap tussen de vorsten. Albrecht van Beieren, graaf van Henegouwen, Holland en Zeeland, die zijn oudste dochter wou uithuwelijken aan Lodewijk van Males kleinzoon Jan, was graag bereid om de balling uit te leveren aan de woedende Vlaamse graaf. „... Tant exploita li contes de Flandres que on li délivra, et fu amenés à Lille. Quant li contes le tint ens ou castel de Lille, il le fist décoller et puis mettre sus une roe comme un traiteur. Enssi fina Jehans Prouniaulx”. Even later legt hij de eigenlijke schuld van Perneels dood bij de Gentse leiders ; als zij horen over de represailles van Lodewijk van Male zeggen ze tegen elkaar : „N'a-il mies fait morir Jehan Prouniel? Certes, au voir dire, nous avons fait à Jehan Prouniel grant tort, quant nous l'avons enssi escachiet et eslongiet de nous. Nous sommes coupables de sa mort...”<sup>26</sup>. De korte Vlaamse kroniek spreekt niet over de dood van Perneel, maar vermeldt hem wel bij de gebeurtenissen van begin 1382 : Ghijselbrecht de Grutere wordt beschuldigd van verraad omdat hij o.m. Jan Perneel had helpen verbannen<sup>27</sup>. Ook de verschillende versies van de „Istore et croniques” leggen meer de nadruk op de schuld van Gent zelf, hoewel de „technische uitvoering” van de uitschakeling door Lodewijk van Male gebeurde : „... ceulx de Gand banirent leur capitaine, pour aucune soupechon, et estoit nommé : Jehan Prenel, tisserant de draps. Il fu amenés au conte, et le fist décoller à Lille...”<sup>28</sup>. De latere kronieken bevestigen die indruk. Uiteraard werd het normaal geacht dat een opstandeling door de graaf werd uitgeschakeld. Toch wekken de bronnen de indruk dat men zijn dood eerder situeerde in het kader van de partijstrijd binnen Gent.

Na de dood van Jan Perneel gaan radicale Gentenaren de kastelen van Ieliaard-ridders verwoesten. Onder hun leiders komt *Jan Boele* voor<sup>29</sup>. Lodewijk van Male heeft intussen zijn autoriteit te Brugge hersteld en hij bereidt zich voor op een tocht naar Ieper waar een sterke pro-Gentse beweging is gegroeid. De Ieperlingen roepen Gentse hulp in. Vanuit Ieper trekt een Gents-Ieperse expeditie in de richting van Brugge. Als het contingent onder leiding van Jan Boele en Arnould de Clercq bij de splitsing Torhout-Roeselare twijfelt welke weg ze moeten inslaan is het Jan Boele die de richting Torhout kiest. Zo lopen ze recht in de hinderlaag die Lodewijk van Male heeft laten leggen op de weg van Ieper naar Torhout. Volgens Froissart vielen er bij de slachtpartij ten minste 1.200

(25) FROISSART, IX, pp. 228-229.

(26) FROISSART, IX, p. 230.

(27) Jehan Froissarts Cronycke van Vlaenderen, III, pp. 30-33.

(28) Istore et croniques, II, pp. 168, 189, 234.

(29) Jan Boele had Perneel vergezeld bij de onderwerping van Oudenaarde : FROISSART, IX, pp. 341-343 ; hij was schepen van ghedeede in 1380-81, Memorieboek, p. 108.



doden bij de Gentenaren en zeker zoveel bij de Ieperlingen<sup>30</sup>. De grote zondebok zou leider Jan Boele worden: „Or regardés comment il l'acusoient de traïson: je ne quide mies que il y eust cause; car, se il fust enssy que il dissoient et que il les eust vendus, ne trahis au conte, il ne fust jamais retournés viers eulx, et fust demorés avoecques le conte et ses gens... Le Gantois l'alèrent querre et prendre en son hostel et l'amenèrent sus le rue, et là fu dépeciés pièce à pièce: cascuns emportoit une pièce. Enssi fina Jehans Boulle”<sup>31</sup>. Terwijl Froissart deze in zijn ogen onge-rechtvaardigde moord nuanceert, volstaan de andere bronnen met een kort commentaar: Jan Boele had de Gentse troepen verraden en werd dus vermoord...<sup>32</sup>. Later zou Despars — in navolging van Froissart — het tafereel nog kleurrijker afschilderen: „Ende die capiteyn Jan Boulle wiert er als een verrader so furieuselick te Cortrijcke van de zijne in sticken ghehouwen, dat zy bovendien noch elck stick int particuliere metten tanden schuerden ende voor die honden wierpen, omme dieswille dat hij (contrarie den ghemeenen advyse ende voornemene) hem verwoordert hadde die wech van Roesselare te latene ende met zijnen volcke te Torhout waert te reysene...”<sup>33</sup>. Hoewel Jan Boele dus hoogstwaarschijnlijk slechts schuldig was aan een vergissing of een roekeloosheid, werd hij de zondebok van een verslagen en verbitterde groep soldaten, zijn eigen strijdmakkers. Hij ging echter de geschiedenis in als een verrader. Kervijn de Lettenhove drukt het lot van Jan Boele op zijn romantische manier, maar terecht, als volgt uit: „... à Courtray, mais il devait y trouver la mort qu'il avait redouté alors qu'elle se présentait à lui noble et glorieuse. Il avait oublié que le peuple, égaré par la rudesse de ses mœurs et par l'impétuosité de ses passions, est aussi sévère pour les vaincus que les législateurs des sociétés antiques: il faut triompher ou mourir”<sup>34</sup>.

Tijdens het beleg van Gent door de grafelijke troepen dat plaats vond in de zomer van 1381, vertelt Froissart ons over het verraad van de deken van de wevers die wegens dat feit werd onthoofd: „En che tamps... fu li doiens des tisserans accusés de trahison. Si fu pris et mis en prison, et pour trouver en voir che dont il estoit amis et accusés, on alla en se maison. Si trouva-on le pouvre de salpêtre toute moullé; ne on ne s'en estoit peut aidier en toute l'année à siège que on eust fait. Si fu chils doiens décollés et trainés aval la ville par les espaulles comme traîtres, pour donner exemple as autres”<sup>35</sup>.

Waar Froissart geen naam vermeldt laten twee andere kronieken er geen twijfel over bestaan over wie hij het heeft. De anonieme auteur van de „korte Vlaamse kroniek”: „Item, sprincen heer beghonste te commene naer Ghent, twelke Jacop de Rycke vernam, deken van de poorterye te Ghendt; hy gync ter poorte ende ten mueren waerts, ende hy ne vant

(30) FROISSART, IX, pp. 343-347.

(31) FROISSART, IX, p. 347.

(32) Istore et croniques, II, p. 539; Jehan Froissarts Cronyke van Vlaenderen, p. 10; Rijkmkroniek, p. 860.

(33) N. DESPARS, III, p. 7.

(34) KERVYN DE LETTENHOVE, o.c., III, p. 454.

(35) FROISSART, IX, p. 433.



er gheene engienen, noch gheene ghereedscepe omme weere te doene, dewelke weere sculdich was te doene *Lievin Walraeve*, deken van der weverye. Doe ghync Jacob de Rycke innewaerd, ende hy riep vaste te wapene; ende hy zeyde voort: „Onder ons beleed es een verradere!” (...), maer hy was zowel ghewacht van allen canten, dat hy ghevanghen was, ende ghepynt; ende hy leet int laetste dat hy de stede ghelevert zoude hebben naer zyn vermoghen. Doe was hy up Sinte Veerende plaetse onthoofd; maer de wyfs die hare mans en hare vrienden verlooren hadden, die sleipten met coorden achter strate van zyn huus ende voor vader- ende moedershuus, ende riepen: Verradere ende moordenare”<sup>36</sup>. Het *Chronicon Flandriae* geeft dezelfde elementen, maar voegt er nog aan toe dat het de schuld van *Lievin Walraeve* was dat het Gentse leger te Nevele (in mei van datzelfde jaar) werd verslagen — „... et quod ejus nequitia Gandenses quid Nevele decepti fuerant...” —<sup>37</sup>, wat de zinspeling „moordenaar” van de vorige bron helpt verklaren. Bij *Despars* tenslotte is er geen nuancering meer: „*Lievin Walraeve* (...) was in alder maniere uyt omme die stede verraderlick in sprincens handen te leverene, zo hy in tende zelve (by den banck) ten vullen bekende ende mondelinghe beleet, metsghaders ooc dat hy by zynen valschen raedt oorsake ende occasie gheweest hadde vander temerayre ende schadelicker bataylgie, onlanx leden te Nevele gheschiet...”<sup>38</sup>. Het verschil met de vorige „verrader” ligt in het feit dat er ditmaal wellicht sprake was van een vorm van proces — hij werd onthoofd op het Sint-Veerleplein, wat in Gent de traditionele plaats was voor de officiële doodstraf —, en in het feit dat *Lievin Walraeves* dood in de ogen van de tijdgenoot een rechtmatige dood scheen. We merken verder op dat het hier gaat om een verraad door een lid van het weversambacht dat werd aangeklaagd door een lid van de poorterie<sup>39</sup>.

De daaropvolgende winter (1381-82) betekende een ware ramp voor het geïsoleerde Gent. Niettegenstaande de gewaagde voedslexpedities van o.m. *Frans Ackerman*, stond de hongersnood voor de deur. Het verwondert dan ook niet dat we in deze maanden gevallen van uitschakeling ontmoeten van radicalen, zo bijvoorbeeld van *Gillis de Meulenaere*, „advocaat” van Gent. Bij *Froissart* vernemen we niets van dit geval. Andere bronnen plaatsen zijn dood op 2 januari, d.w.z. enkele weken voor het verschijnen van *Filips van Artevelde* op het Gents toneel. Op dat moment had *Gillis de Meulenaere Frans Ackerman* vervangen als ruwaard.

Waar de meeste bronnen zonder veel commentaar melding maken van zijn dood<sup>40</sup>, vernemen wij bij de auteur van de „korte Vlaemse kroniek”: „Hiernaer wordt binnen Ghendt een ghescil tusschen Fransoys Ackerman

(36) *Jehan Froissarts Cronyke van Vlaenderen*, pp. 20-21.

(37) *Chronicon Flandriae*, p. 339.

(38) *N. DESPARS*, III, p. 25.

(39) *Simoen van Vaernewijck* behoorde met zekerheid tot de Gentse poorterie, *P. ROGGHE*, *De samenstelling der Gentse schepenbanken in de 2e helft der 14e eeuw*, *Hand. Mij. voor Gesch. en Oudheidk. te Gent*, n.r., IV, 1950, pp. 22-31.

(40) *Chronicon comitum Flandrensiū*, p. 239; *Jan VAN DIXMUDE*, p. 266; *Memorieboek*, pp. 111-12.

ende Symoen van Vaernewyck, die sprac Fransoys an, waer dat ghelt bewaren was van den VII doorpen van Dendermonde; (...) Ende tvolc liepe al in de waphene zeere ghestoort, ende liepen ter Maerct ende riepen : „Al of, ende nyement boven de wet!” Maer Symoen zeyde tote den sciplieden, hy wiste eenen daermede den paeys belet was, die goed ghesleghen waere, ende dat was dadvoacet van Ghendt, Gillis de Muelnaere. Hy was uppert Thoochuus van der stede, ende Symoen riepen nedere, maer hy en wilde niet nedere commen. Doe liepen zy up thuus, ende sloughen doodt, ende wierpen ten veinster uut’<sup>41</sup>. De „goede” Simon van Vaernewyck durfde zich blijkbaar niet rechtstreeks keren tegen Frans Ackerman en koos daarom een andere „slechte” als mikpunt. Een typisch radicaal-gematigd conflict dus, waarbij een radicaal het slachtoffer werd.

Op 24 januari viel de beslissing : de radicalen behielden de overhand en stelden Filips van Artevelde tot aanvoerder aan. Bij de daaropvolgende „zuivering” zou Simon van Vaernewyck, verantwoordelijk geacht voor de dood van Gillis de Meulenaere, „eeuwelike uter stede ghezeyt” worden. Bij die zuiveringsactie vielen ook mensenlevens. Twee Gentse poorters, *Simon Bette en Ghiselbrecht de Grutere*, die einde 1381 een belangrijke rol hadden gespeeld bij de conferentie van Harelbeke over een mogelijke vrede, zouden hun graafgezinde houding nu moeten bekopen. Froissart besteedt ettelijke pagina’s aan het verloop van die onderhandelingen<sup>42</sup>. Pieter van den Bossche had spionnen gestuurd om op de hoogte te blijven want hij vreesde voor zijn leven. Het bleek dat de graaf bereid was tot vrede mits het leveren van 200 gijzelaars, waaronder Pieter van den Bossche. Toen die het nieuws vernam maakte hij zich kwaad en „tout en parlant, Piètres dou Bois trait sa daghe et vient à Ghisebrest Grute et le fiert ou ventre et le reverse là, et l’abat mort, et Phelippe d’Artevelde la sienne et fiert sire Simon Bette et l’ochit, et puis commencent a cryer : „Tray!”...” Ook andere bronnen besteden ruim aandacht aan dit voorval : nu eens worden Filips van Artevelde en Pieter van den Bossche persoonlijk als daders voorgesteld — cfr. Froissart —, dan weer spreekt men van een gezamenlijke actie ; soms spreekt men van een plotse uiting van woede, dan weer wordt de schijn van een proces gesuggereerd<sup>43</sup>. Hoe dan ook, steeds vallen zij als leliaardsridders die de stad willen uitleveren aan de graaf.

In elk geval hadden zij daarvoor niet het meest gunstige moment uitgekozen, want het charisma van Filips van Artevelde had er juist voor gezorgd dat een nieuwe vastberadenheid zich meester maakte van de opstandelingen, een vastberadenheid die zou leiden tot de triomfantelijke overwinning op het Beverhoutsveld (mei 1382).

Het volgende geval van uitschakeling moet gesitueerd worden in het kader van het nieuwe aspect dat op de voorgrond kwam na de opkomst

(41) Jehan Froissarts Cronijke van Vlaenderen, pp. 28-29 ; cfr. N. DESPARS, III, p. 31.

(42) FROISSART, IX, pp. 440-45.

(43) Jehan Froissarts Cronijke van Vlaenderen, pp. 29-33 ; Chronicon Flandriae, pp. 339-40 ; N. DESPARS, III, pp. 33-34.

van Filips van Artevelde : de anglofiele politiek. Waar in de eerste twee jaren van de opstand weinig veranderde in de houding Vlaanderen-Engeland — Lodewijk van Male was immers neutraal in het grote Frans-Engelse conflict, de Honderdjarige Oorlog — betekende de slag van het Beverhovtsveld op dit punt een complete wending. Toen Lodewijk van Male na zijn nederlaag beroep deed op de steun van de Franse koning Karel VI voelde Vlaanderen, met als grote initiatiefnemer Filips van Artevelde, zich verplicht tot een alliantie met Engeland. Het gevaar hun onafhankelijkheid te verliezen bij een eventuele aanval vanuit Frankrijk was immers niet denkbeeldig.

In juli 1384 werd *Zeger, heer van Herzele*, vermoord door toedoen van de Gentse leiders. Hij genoot als buitenpoorter ook in Gent van een zekere standing in de jaren vóór de Gentse opstand<sup>44</sup>. Hoe raakte hij in de opstand verzeild? Volgens de auteurs van Herzele-dossier nr. 5 zou Zeger van Herzele zich tegen wil en dank voor de Gentse kar hebben laten spannen : in 1379 zou hij zowat de gevangene zijn geweest van de opstandelingen, en Lodewijk van Male, die Zeger verdacht van samenzwering met de Gentenaars, zou „uit wraak” de heerlijkheid Herzele hebben laten verwoesten<sup>45</sup>. Hoe hij echter ook tot een engagement kwam, in elk geval vermeldt Froissart hem steeds — tot aan zijn dood — bij de actieve Gentse opstandelingen. Voor het eerst treedt hij op de voorgrond tijdens de beraadslagingen die aan de verkiezing van Filips van Artevelde voorafgaan : „Et là estoit li sires de Herselle, par le quel en partie des besonges dedentraines de Gand on usoit ; mais de aler au dehors il ne s'en voloit de riens ensongnyer, ne traityer...”<sup>46</sup>. Steeds zal Froissart die mening over Herzele trouw blijven : hij schildert hem af als een tegenstander van de graaf maar met een zekere aarzelende (of kritische) houding. Talrijke citaten — waarvan hierna enkele voorbeelden — noemen hem in één adem met Filips van Artevelde. Een van de eerste daden door Filips van Artevelde als nieuwe leider gesteld was een vergoeding toe te kennen aan Zeger van Herzele „pour cause de gentillèce et pour parmaintir au chevalier son estat ; car tout ce qu'il avoit en Flandres, il avoit tout perdu...”<sup>47</sup>. Begin 1382 laat Pieter van den Bossche zich als volgt uit tegen Filips van Artevelde : „Se il y a nulles pais entre monsieur et la ville, sachiés que vous et jou et li sires de Herselle... en moront premièrement...”<sup>48</sup>. Filips van Artevelde betreft Zeger bij de belangrijkste beslissingen ; zo leest hij hem een tegemoetkomende brief van Karel VI voor, tot Gent gericht in oktober 1382, en samen bereiden zij het negatieve antwoord voor<sup>49</sup>. Hoewel hij niet deelneemt aan de slag van

(44) R. DOEHAERD en F. DAELEMANS, Cijnsgronden te Herzele, 14e eeuw, uitg. Centrum Sociale Structuren en Economische Conjunctuur, V.U.B., reeks Herzele-dossiers, nr. 5, Brussel, 1978 (inleiding, pp. I-LVIII), p. I ; uit dit werkje dat uitvoerig over de moord handelt ontleenden wij talrijke verwijzingen.

(45) R. DOEHAERD en F. DAELEMANS, o.c., p. II, XV-XVIII, XXI, XXVII.

(46) FROISSART, IX, p. 375.

(47) FROISSART, IX, p. 378.

(48) FROISSART, IX, p. 442.

(49) FROISSART, X, pp. 92, 96.

Rozebeke van november 1382, maakt hij zich nuttig als bevelhebber van het beleg van Oudenaarde. Na de nederlaag doet hij zijn best om de Gentenaars te troosten: „... et estoient si esbahy que il n'y avoit conseil, arroy, ne contenance entre eux; ne li sires de Herselles, qui estoit là, ne les savoit comment conforter...”<sup>50</sup>. Het volgende citaat is dat over zijn gewelddadige dood. In juli 1384 ging Oudenaarde, dat toen onder bevel van Ackerman stond, voor Gent verloren als gevolg van een verrassingsaanval van de heer van Schorisse. Ackerman werd wegens zijn nalatigheid fel bekritiseerd in Gent, en vooral door Zeger van Herzele: „De la petite garde François Acremen fu durement blasmés, et par espécial dou signeur de Herselles... Assés tost apriès, li sires de Herselles fu ochis, et voellent li aucun dire que François Acremen et Piètres dou Bos le fissent ochire par envie”<sup>51</sup>. Volgens dit standpunt stierf Zeger van Herzele dus door toedoen van Frans Ackerman en Pieter van den Bossche na een verschil van mening over een „technische kwestie”. Nergens is er bij Froissart sprake van een anti-Engelse houding of van een wens om de oorlog stop te zetten. Als van zulke houding ook maar een klein teken te bemerken was, zou Froissart er dan geen gebruik van hebben gemaakt om de ridder in een slechter daglicht te plaatsen?

Het verhaal van Froissart vinden wij in grote lijnen terug bij de „korte Vlaamse kroniek”. Buiten een eigenaardige opmerking in verband met het niet deelnemen aan de slag van Rozebeke: „De heere van Aerseele hy quetste hem al willens an zynen voedt, ende hij claechde zeere dat hy ghaen noch ryden en mochte”, goedge maakt door „maer hy zoude zyne baniere medezenden”<sup>52</sup>, plaatst ook deze auteur Zeger volledig in het anti-grafelijke kamp. Hij voegt er zelfs een element aan toe dat wij bij Froissart niet aantreffen en dat bewijst dat Zeger ook na de dood van Filips van Artevelde sterk geëngageerd was: „Item, in desen zelve tydt (1383) trac de heere van Aerzeele uut Ghendt, met meestdeel alle den volke van Ghendt, ende quamen voor de stede van Brugghe, ende waren daer wel IX huernen scietende, maer die van Brugghe waeren zo steerc bewaert, datter gheen winnen an en was”<sup>53</sup>. Meer nog, dezelfde auteur brengt Zeger in verband met de Vlaams-Engelse onderhandelingen van mei-juni 1383: „Ende Fransoys Ackreman dede zo veele an den busscop ende Ingelschen, dat Rasse van den Voorde ende de heere van Aerzeele ende de meyer van Dickele, dat zy alle t'Oudenbuerch versaemden; ende aldaer zwoeren zy metten Ingelschen, ende d'Ingelschen met Ghendt...”<sup>54</sup>. Deze interessante kroniek stopt jammer genoeg in 1383 en leert ons dus niets over de omstandigheden van de moord.

Aanwijzingen over een terughoudend gedrag van Zeger van Herzele in verband met de slag van Rozebeke vinden wij — cfr. de „korte Vlaamse kroniek” — in het verslag van de „Religieux de St. Denis”: hij zou zich geschaamd hebben omdat hij zijn edele afkomst verraden had („quod

(50) FROISSART, X, p. 183.

(51) FROISSART, X, p. 303.

(52) Jehan Froissarts Cronijke van Vlaenderen, p. 46.

(53) *ib.*, pp. 52-53.

(54) *ib.*, p. 55.

sue clare oblitus originis"), Filips van Artevelde afgeraden hebben te gaan vechten en tenslotte het Gentse leger hebben verlaten<sup>55</sup>; in dezelfde zin laten twee Franse anonieme auteurs zich uit<sup>56</sup>. In deze versies treffen wij ook het aspect aan van een privé-vete met Lodewijk van Male, om welke reden Zeger zich zou hebben aangesloten bij de opstandelingen. „Dum durabat obsidio, (= het beleg van Oudenaarde) quidam milus dictus de Hensele, non rei publice seu patrie amore, sed cordiali privato laborans odio, Philippo se conjunxit..."<sup>57</sup>, en: „et li avoit fait li conte aaparavant aulcun desplesir et pour che s'alia à eulx, et avoient Flamend en lui grant fianche..."<sup>58</sup>.

En nu laten wij de auteurs aan het woord die — naast Froissart — een visie geven over de moord. Johannes Brandon, monnik van de abdij Ten Duinen, verhaalt hoe in juli 1384 het Gentse volk haar leiders begon te wantrouwen wegens het verduisteren van geldsommen. Ze komen samen op de markt en eisen dat de kapiteins worden afgezet. „Clamabat etiam populus quod pecunia ducis Burgundiae in capitaneis esset seminata, et quod villam traderent, et quod pecunia in Aldenarda recepta non venisset in computatione publica et multa alia"<sup>59</sup>. Ackerman en van den Bosche, handiger dan Zeger van Herzele, spelen de volkswode uit tegen deze laatste door te beweren dat er inderdaad op de markt mensen aanwezig waren die Gent zouden willen verraden. Als het woedende volk namen wil horen is het Ackerman die laat uitschijnen dat het om Zeger gaat. „Tunc Franciscus Ackerman, cum aliquibus aliis descendens de domo scabinatus, accessit ad dominum de Arsele et cepit eum, et statim sine excusatione qua libenter usus fuisset, a populo occisus est." Ongeveer dezelfde elementen als bij Froissart dus, maar hieraan voegde Brandon toe: „Stetim omnis populus in armis super forum. Regis Angliae vexillum erat in medio erectum, sub quo stetit dominus de Arsele, probus miles..." Brandon was de eerste auteur die de scène van de moord „onder de Engelse vlag" situeert, een element dat door naschrijvers blijkbaar verkeerd werd geïnterpreteerd. Stichtte het conflict tussen Zeger en de andere Gentse leiders, gekoppeld aan het opstellen van de Engelse vlag, de traditie van een anti-Engelse houding van Zeger?<sup>60</sup> Hoe dan ook, het „Chronicon comitum Flandrensium" stelt kategoriek dat de heer van Herzele misnoegd was over het opstellen van de Engelse standaard: „... erat magnus concursus armorum in Gandavo, et venientes ad forum posuerunt vexillum regis Angliae. Dominus de Arzele displicuit, quod arma praedicta regis Angliae ibidem infixata fuerunt, idcirco a communitate Gandensium inhumaniter interfectus est"<sup>61</sup>. In navolging geven de zeer anti-

(55) Chronique du religieux de St.-Denis, o.c., I, p. 208.

(56) Herzele zou in de vlucht van een muis een slecht voorteken hebben gezien, Istore et croniques, II, pp. 545, 546; hij werd bang bij het verschijnen van de Franse troepen, ib. p. 549.

(57) Chronique du religieux de St.-Denis, I, p. 172.

(58) Istore et croniques, II, p. 542.

(59) J. BRANDON, Chronodromon, pp. 2, 5.

(60) R. DOEHAERD en F. DAELEMANS, o.c., pp. XII-XIV, XVIII-XIX.

(61) Chronicon comitum Flandrensium, p. 244.

Gentse Rijkroniek, Jan van Dixmude, het Memorieboek en Despars als motief dat hij de opstand had verraden, meestal wegens zijn anti-Engelse gevoelens<sup>62</sup>. Toch blijkt uit de meest gezaghebbende bronnen (Froissart, korte Vlaamse kroniek, Brandon) zijn consequente houding als actief opstandeling en wordt er hier ook niet gesproken van enige persoonlijke vete met Lodewijk van Male. Het „officiële” bewijs voor zijn trouw aan de opstand vormt trouwens het feit dat zijn bezittingen geconfiscieerd bleven, ook na de Vrede van Doornik, terwijl het merendeel van de opstandige heren gerestitueerd werden<sup>63</sup>. Hoewel zijn dood dus wellicht te wijten was aan een ruzie tussen de leiders die de volkswode tegen het zwakste element wisten uit te spelen, ging Zeger van Herzele de geschiedenis in als de „*probus miles*”, de anti-anglofiel en de verrader van de opstand.

Van een heel andere aard is de dood van *Jan van der Zickelen*, Gents poorter en heer van Nazareth. Hij stierf als gevolg van een gerechtelijk tweegevecht met als tegenstander Simon Rijm (Rijsel, 26 september 1384), eveneens een gegoede Gentenaar en behorend tot de kleinadel. In hoeverre had dit duel met politiek te maken? Als we terugklimmen naar begin 1381 zien we dat toen in Gent een gebod werd uitgevaardigd „zo wie eenen ruddere vynghe zoude hebben twee pond groten”<sup>64</sup>. In Ertvelde werd Simon Rijm gevangen „die van twiste uter stede was” en hij werd kort nadien onthoofd. In augustus van datzelfde jaar werd Jan van der Zickelen gearresteerd op last van „aucuns du conseil du conte de Flandre”; hij werd opgesloten in het kasteel van Ath. Na zijn vrijlating op 4 januari 1382 erkende hij dat hij zijn vrijheid te danken had aan de graaf van Henegouwen „en s'engageant à se soumettre à ce que serait jugé contre lui”<sup>65</sup>. Ook Karel VI en Filips de Stoute schijnen hem te beschermen<sup>66</sup>. Toch vond het duel uiteindelijk plaats; Simon Rijm, zijn voornaamste beschuldiger en zijn tegenstander, was de neef van de Simon Rijm die in 1381 door opstandige Gentenaars was gedood. Zijn aanklacht: naast vage beschuldigingen van samenzwering met Filips van Artevelde verweet hij Jan van der Zickelen de oorzaak te zijn van de dood van zijn oom.

Dat de familie Rijm in deze periode graafgezind was is duidelijk<sup>67</sup>, maar ook de familie van der Zickelen had de graaf steeds trouw gediend. De familie „de la Faucille” zou afkomstig zijn uit Anjou<sup>68</sup>; de vader Simon vestigde zich in Vlaanderen en werd er in 1359 algemeen ontvanger. De namen Jan, Simoen, Pieter en Claeys van der Zickelen komen her-

(62) Rijkroniek, pp. 883-84; Jan VAN DIXMUDE, p. 278; Memorieboek, pp. 116-17; N. DESPARS, III, p. 119.

(63) KERVYN DE LETTENHOVE in FROISSART, X, pp. 570-71.

(64) Jehan Froissarts Cronijke van Vlaenderen, III, p. 15.

(65) Oorkonden van 4 januari 1382, uitgeg. L. DEVILLERS, *Cartulaire des comtes de Hainaut à l'avènement de Guillaume II à la mort de Jacqueline de Bavière* (1337-1436), 6 dl., Bruxelles, 1881-96, dl. II, p. 330.

(66) L. DEVILLERS, o.c., pp. 330, 337-38.

(67) P. ROGHE, *Het Alinshospitaal te Gent*, in *Jaarboek van het heemkundig genootschap van het Meetjesland, Maldegem*, 1965, p. 137 en p. 145, noot 95.

(68) KERVYN DE LETTENHOVE, in FROISSART, XXI, pp. 180-82 en in *Histoire de Flandre*, IV, p. 69.



haaldelijk voor in de Gentse schepenlijsten van 1351 tot 1380<sup>69</sup>. Uit de documenten krijgen we dus een dubbelzinnig beeld: enerzijds schijnt Jan van der Zickelen onder de bescherming van de vorsten te staan, anderzijds gebeurde zijn fataal duel te Rijsel met medeweten van Filips de Stoute. Meer nog, zijn bezittingen bleven na de vrede van Doornik geconfisceerd<sup>70</sup>.

Dezelfde dubbelzinnigheid vinden wij terug bij Froissart. Hij noemt Jan „moult renommes homs et sages tenues” en „sage et très notables homs” en noemt hem bij de „goeden” van de stad (samen met Simon Bette en Gilbert de Grutere, cfr. supra, p. 94) die in maart 1380 onderhandelen met de graaf. Volgens Froissart nam hij daarna een meer afstandelijke houding aan: hij trok zich terug op zijn domein te Nazareth en bemoeide zich nog weinig met de Gentse politiek. Maar „ossi dou conte il se mettoit arrière che que il pooit pour tenir chiaux de Gand à amour. Enssi nooit-il entre dues aiges, et se faisoit neutres à son pooir”<sup>71</sup>. Froissarts commentaar over zijn dood: „Jehans de le Faucille, par li dissimuler et partir de la ville de Gand et venir demorer en Haynnau, s'en cuida purgier et oster, et que des haynes de Flandres, tant dou conte son seigneur que de la ville de Gand dont il estoit de nation, il n'en fust en riens demandés; mais si fu, dont il morut, et vraiment che fu damages, car cils Jehans de le Faucille, en son temps, fu uns sages et tres-notables homs (...) mais li chevalier, avoecq le perverse fortune de ly, le menerent si avant qu'il en morut,...”<sup>72</sup>. Zijn navolger Despars legt nog nadrukkelijker het accent op de onschuld van Jan van der Zickelen: „... zeer jammerlick ter platse verslegghen, niet jegenstaende dat hy van als onnoosele ende onschuldich was...”<sup>73</sup>.

Heeft hij zich toch even met de opstandelingen gecompromitteerd? Of moeten wij uit het voorgaande afleiden dat er sprake was van een familiale wraakoefening tussen de Rijms en de van der Zickelen? Zijn dood kan verklaard worden door het handig inspelen van Simon Rijn op de politieke afzijdigheid die van der Zickelen blijkbaar heeft getoond sinds 1381, om zich zo, met het recht aan zijn kant, te kunnen ontdoen van een persoonlijke tegenstander.

Na de vrede van Doornik vernemen we nog af en toe de weerklank van troebelen op beperkte schaal die als uitlopers van de opstand mogen worden beschouwd<sup>74</sup>. In dit kader speelde zich de moord op de beroemde rebellenleider *Frans Ackerman* af. Zoals Filips van Artevelde was hij tijdens de opstand een hevig voorstander van de anglofiele politiek; hij trok als vertegenwoordiger van Gent naar Engeland en werd zelfs tot admiraal benoemd van een Vlaamse vloot ter beschikking van de Engelse koning, waarvoor hij een jaarlijks pensioen toegewezen kreeg op rekening

(69) Memorieboek, pp. 70, 77, 92, 93, 95, 97, 99, 100, 102, 104, 105, 108; cfr. P. ROGGHE, De samenstelling van de Gentse schepenbanken..., passim.

(70) KERVYN DE LETTENHOVE, in FROISSART, X, pp. 570-71.

(71) FROISSART, IX, p. 230.

(72) FROISSART, IX, p. 372.

(73) N. DESPARS, III, p. 121.

(74) W. PREVENIER, o.c., p. 50 en noot 1.



van de Exchequer <sup>75</sup>. In Gent werd hij ruwaard van juli tot augustus 1381 en hij was kapitein tot januari 1382. Vervolgens werd hij aan het hoofd van de „reysers” geplaatst die naar Leuven, Brugge en Luik trokken om proviand op te halen. In december 1382 werd hij tot opperkapitein gekozen, en hij bleef actief in de strijd tot de vrede van Doornik. Ook erna?

Froissart vertelt hoe Ackerman, in tegenstelling tot Pieter van den Bossche, tijdens de onderhandelingen van eind 1385 al vlug de zijde kiest van die groep te Gent die tot een vredesaccord met de hertog bereid is <sup>76</sup>. Na een leemte van anderhalf jaar heeft hij het uitgebreid over de omstandigheden van zijn dood <sup>77</sup>. In een fictief gesprek tussen Ackerman en van den Bossche (die na de opstand aziel had gevonden in Engeland), legt hij de nadruk op het feit dat Ackerman gevaar loopt door in Gent te blijven: „Et comment, dist Piètre, y cuidiés demourer paisiblement? car il y a grans haynes sur vous et sur moy (...) N'aves-vous pas oy dire comment ceulx de Gand occirent et murdrirent jadis ce vaillant et sage Jacquemart d'Artevelle qui leur avoit fait en son temps tant de biens (...), tout ainsi adviendra de vous et de moy, se je y demouroie...”. Ackerman beweert daarop dat hij volledig vertrouwen heeft in de hertog en dat alles hem vergeven werd. „En nom Dieu, dist Piètre, je ne vous parle pas de monseigneur de Bourgoinge, ne de ses chevalliers; ils tendront bien la paix, mais je vous parle de ceulx de Gand...”. Vervolgens heeft hij het over het wapenverbod van Filips de Stoute. Ackerman stoort er zich niet aan en hij blijft volgens zijn gewoonte rondlopen vergezeld van een lijfwacht; als de baljuw hem hierop attent maakt, legt Froissart hem de volgende woorden in de mond: „... et semble que vous veulliés renouveler la guerre, ce qu'ils (= zijn medeburgers) ne scèvent pas, ne ne veulent savoir”. Voortaan loopt hij alleen door Gent, of slechts vergezeld van „ung seul varlet ou ung seul enfant”. Als hij zich zo op een dag naar een feestelijkheid buiten Gent begeeft, „il fut poursieuwy de ung bastard fils au seigneur de Harselles qui avoit esté occis, lequel vouloit contrevengier la mort de son père, de laquelle mort François Acreman, sicomme renommée couroit, estoit très-grandement coupable...”.

Na de moord legt niemand de moordenaar iets in de weg: „Le bastard s'en ala tout paisiblement, nuls ne lesieuvi, et il n'en fut plus.”. Despars zou er later aan toevoegen dat Ackermans verwanten en vrienden zich wilden wreken over zijn dood maar om die reden allen werden verbannen <sup>78</sup>. De andere eigentijdse bron die zijn dood vermeldt geeft een totaal andere nuance; wel probeert ook hier Pieter van den Bossche — tevergeefs — Ackerman mee te krijgen naar Engeland: „... et depuis fist avec les Anglois par mer tant destourbier ou pays de Flandres, et François Acremen demoura à Gand, riche et bien aisié, mais fort hay de plusieurs. En l'an ensievant après la paix de Gand, ainsi qu'il aloit lui

(75) Calendar of Patent Rolls preserved in the P.R.O., Richard II, 1381-85, London, 1897, p. 225.

(76) FROISSART, IX, pp. 405-38.

(77) FROISSART, XI, pp. 362-66.

(78) N. DESPARS, III, p. 158.

Ilème à la ducasse de Saint-Pierre, il fut rencontré d'un escuier du lignage d'Escornay dont fort estoit hay. Si le tuèrent" <sup>79</sup>. Schrijver voegt eraan toe dat enkele dagen later een dienaar van Ackerman werd gevangengenomen die bekende dat hij tijdens de vredesonderhandelingen op last van zijn meester praatjes moest rondstrooien „pour séduire le peuple à rébellion". De heer van Schorisse was inderdaad de leliaard-ridder die zich in 1384 meester had gemaakt van Oudenaarde tegen het toenmalige bestand in, en „de che fait furent chil de Gant moult courchiet, et spécialement François Acrement" <sup>80</sup>. Verder vonden we nergens enige verwijzing naar een vete met het huis Schorisse. Het Memorieboek tenslotte geeft hetzelfde motief als Froissart, maar geeft ook de naam van de moordenaar: „Up Ste Marie Madeleenendach was François Ackerman 't St. Pieters op het kerckhof doot ghesleghen van Ghelioet, den bastaert van Hersele" <sup>81</sup>.

Voor het geval Ackerman hebben wij een rechtstreekse bron, nl. de remissiebrief die in september 1388 aan zijn moordenaar Ghalant werd verleend <sup>82</sup>, kunnen toetsen aan de verhalende bronnen. De gegevens van Froissart kloppen op enkele „details" na met de officiële versie, maar veelzeggender zijn de zaken die hij verzwijgt. Over de straf van de dader — hij werd voor vijftig jaar uit Gent en Vlaanderen verbannen — rept hij met geen woord.

Het is ongelooftwaardig dat Froissart, die goed op de hoogte is van de Gentse situatie, onwetend zou zijn van die verbanning. Voegen we daarbij zijn opvallende nadruk op het privé-karakter van de wraak en op de onschuld van Filips de Stoute (tot driemaal toe), en zijn vergelijking met Jacob van Artevelde, ook niet bepaald een boezemvriend van zijn vorst, dan krijgen we sterk de indruk dat Froissart de hertog wil witwassen van enige betrokkenheid. Ook de visie van voornoemde Franse bron is in dit opzicht niet onbelangrijk, vermits we hier een koppeling vinden tussen de moord op Ackerman en aanhangers van de hertog.

Als we deze gegevens naast de informatie leggen die de vakliteratuur ons levert over de jaren na de opstand, lijkt de cirkel rond. Kervyn de Lettenhove maakt melding van een brief van Pieter van den Bossche aan de Gentenaar Johan van Lemberghe, waaruit blijkt dat de Engelse koning nog steeds hoop stelt in de Gentenaars om hem bij te staan in zijn campagnes tegen Frankrijk <sup>83</sup>. Waren er ook aan Frans Ackerman heimelijk brieven gestuurd? Ook omgekeerd was er correspondentie: O. Cartellieri deelt de stukken mee in verband met een zekere Clay van Lit, een Gents burger die verdacht werd van verraderlijke briefwisseling <sup>84</sup>. Frans Ackerman wordt erin genoemd als samenzweerder: „... et aussy estoit tout le

(79) Istore et croniques, II, p. 383.

(80) Istore et croniques, II, pp. 350, 363-64.

(81) Memorieboek, pp. 120-21; Ackerman werd vermoord op 22 juli.

(82) A.D.N. Rijsel, série B, 1681, f. 51 r<sup>o</sup>., uitg. als bijlage I, p. 109 e.v.

(83) KERVYN DE LETTENHOVE, Des alliances de la commune de Gand avec Richard II, roi d'Angleterre, Bull. Acad. Roy. de Belgique, 3e série, XX, 1865, (pp. 304-15), p. 315.

(84) O. CARTELLIERI, Philipp der Kühne, Herzog von Burgund, Leipzig, 1910, pp. 129-30.

conseil dudit feu François avoit pourpensé à faire contre mondit seigneur et sondit pays...".

Al deze gegevens op een rijtje maken het zeer waarschijnlijk dat wij de verantwoordelijkheid voor de aanslag moeten zoeken bij Filips de Stoute. Het verslag van de tijdgenoot — in casu Froissart — wordt dan opeens veel duidelijker: door de straf weg te laten kan hij de zaak doen doorgaan als een — terechte — persoonlijke wraakoefening. Zijn nadruk op de onschuld van de hertog, zijn vergelijking met de figuur van Jacob van Artevelde, zijn toespelings „il semble que vous veulliés renouveler la guerre”, maken het des te waarschijnlijker dat Frans Ackerman het slachtoffer werd van een politieke moord, verricht onder voorwendsel van een bloedwraak en op initiatief van Filips de Stoute.

Minder duidelijk is het motief voor de dood van *Jan van Heyle*, de Vlaamse ridder die zich zo verdienstelijk had gemaakt bij de vredesonderhandelingen in 1385. Volgens sommige auteurs moeten we hem als slachtoffer zien van de religieuze politiek van Filips de Stoute. De komst van de hertog van Bourgondië betekende immers een oppositie tussen de kerkelijke overtuigingen van de clementistische vorst en zijn volk dat de paus van Rome aanhing. In de negentiger jaren van de 14de eeuw is er in de bronnen dan ook herhaaldelijk sprake van oproer in Gent en Brugge „omwille van de pausen”. In directe samenhang wordt er in diezelfde bronnen ook melding gemaakt van politiek oproer in deze twee steden<sup>85</sup>. Hoewel de hogere standen meer en meer de godsdienstige gerichtheid van hun vorst zouden overnemen was Jan van Heyle, zoals eertijds zijn vorst Lodewijk van Male, nog een fervent urbanist. Toch bewees hij ook aan Filips de Stoute uitstekende diensten. Froissart beschrijft met lovende woorden zijn rol als bemiddelaar: „Jehans d'Elle, sage homme et traitable, estoit de plusieurs gens bien amés en la ville de Gand, et y aloit et venoit à le fois quant il ly plaisoit, ne nulle soupection de ly on n'avoit”<sup>86</sup>. Na de vrede betoonde Filips de Stoute zijn erkentelijkheid door hem een pensioen van driehonderd goudfranken toe te kennen<sup>87</sup>. Zijn houding zou echter weldra veranderen.

Jan van Heyle stierf in de gevangenis van Rijsel. Volgens N. Valois zou dit gebeurd zijn circa 1387, vermits rond die tijd zijn taak als kasteelheer van Saeftinge plots stopt<sup>88</sup>. Zijn ongenade ging zover dat de hertog van Bourgondië het zelfs nodig vond om zijn diensten aan het nageslacht te verbergen: in een kroniek die schijnt geschreven te zijn onder zijn auspiciën wordt gezwegen over al wat verband houdt met de actieve vredesbemiddeling van de ridder<sup>89</sup>. De 19de-eeuwse Vlaamse historici (Kervyn de Lettenhove, Voisin, Gilliodts-Van Severen) hebben uit de

(85) J. VAN DIXMUDE, p. 285; O. VAN DIXMUDE, p. 21; Memorieboek, p. 127.

(86) FROISSART, X, p. 44.

(87) KERVYN DE LETTENHOVE, in FROISSART, X, p. 568.

(88) N. VALOIS, *La France et le grand schisme d'occident*, Paris, 4 dl., 1896-1902, dl. II, p. 245 en noot 6.

(89) Ms. 8380 de la Bibliothèque Nationale de Paris, gecit. door KERVYN DE LETTENHOVE in FROISSART, XXI, p. 554.

enige twee eigentijdse opinies over zijn dood de conclusie getrokken dat Jan van Heyle stierf als martelaar van het urbanisme, op het moment dat Filips de Stoute zijn Vlaamse onderdanen dwong zich bij het clementisme aan te sluiten<sup>90</sup>. „Pour ledit temps” — zegt een anonieme schrijver — „tenoit ledit duc de Bourgongne ung chevalier de Flandres, nommé Jehans d'Elle (...) lequel chevalier moru en ladictie prison, sicomme on dissoit, comme martir, pour cause de ce que il fu bien II mois que oncques ne menga, et estoit tousjours en orisons. en ladictie prison”<sup>91</sup>. De tweede auteur is zeer beknopt: „Tunc quoque temporis captus est, jussu ducis Burgondiae, dominus Johannes de Heyle, miles, et Insulis incarceratus et mortuus est”<sup>92</sup>. Geen van beide bronnen geeft dus een overtuigend motief.

Valois en na hem Cartellieri menen anderzijds beslist te kunnen concluderen dat het om een politieke represaille ging. Het argument: het is moeilijk te aanvaarden dat een leek zich zodanig zou compromitteren in een kerkelijk twistpunt dat hij zijn leven eraan riskeerde, daar waar in hetzelfde land geen enkel lid van de clerus zo hard werd aangepakt. Ook is er geen enkel spoor van een verschijnen voor de kerkelijke rechtbank. Valois' conclusie is dan ook dat van Heyle het lot onderging van velen die zich leenden tot de ondankbare rol van bemiddelaar tussen groot en klein<sup>93</sup>.

Uit deze weinige gegevens kunnen we in feite niet veel afleiden. Het lijkt voorbarig Jan van Heyle met zekerheid als een politiek slachtoffer af te schilderen. Toch dringt de vraag zich op waarom Froissart met geen woord over de zaak rept, daar waar het arresteren van de beroemde Vlaamse ridder niet onopgemerkt kon geweest zijn voor de welingelichte kroniekschrijver.

Tot slot nog een geval van doodslag dat kort na de vrede gebeurde en waaraan door de tijdgenoot — in dit geval door de overheid — een politieke draagwijdte werd toegekend. Het gaat om de remissiebrief die in mei 1393 door Filips de Stoute werd verleend aan de broers Laurens en Daniel de Brabant, afkomstig uit Kortrijk<sup>94</sup>. Tijdens de opstand waren de broers partijgangers van Lodewijk van Male en na diens nederlaag op het Beverhoutsveld waren zij hun graaf gevolgd naar Rijsel. Op een dag ging Laurens de Brabant naar Kortrijk, waar Berthélemy le Roy proost was, een partijganger van Filips van Artevelde. Laurens — „sans faire aucun mal” — werd door de proost gearresteerd, opgesloten „et en hayne de ce qu'il avoit tenu et tenoit la partie de notre dit seigneur et pere, le mist en une sep et chacun jour le batoit moult orriblement de cops de baston”. Noodgedwongen kocht Laurens zich vrij en hij keerde naar Rijsel terug. Na de oorlog ontmoetten beide broers Berthélemy le Roy toevallig in Gent en zij vroegen het geld terug dat hij onrechtmatig had bemachtigd. Berthé-

(90) N. VALOIS, o.c., II, p. 235.

(91) Istorie et croniques, II, p. 408.

(92) J. BRANDON, o.c., p. 20.

(93) N. VALOIS, o.c., II, pp. 245-46; cfr. O. CARTELLIERI, o.c., p. 51.

(94) A.D.N. Rijsel, série B, 1681, f. 124 r<sup>o</sup>, zie bijlage II, p. 110 e.v.

lemy, „qui avoit este contraire a nous et a notre dit seigneur et pere'', weigerde dit niet alleen maar herhaalde zijn bedreigingen. Daarop werden de broers woedend en zij takelden Berthélemy zodanig toe, dat hij na zeven dagen aan zijn verwondingen bezweek. Omwille van de moord werden Laurens en Daniel de Brabant voor vijftig jaar uit Gent en Vlaanderen verbannen.

Toch werd hen na enkele jaren volledige vergiffenis geschonken, zoals dat ook bij de moordenaar van Frans Ackerman het geval was geweest...

Deze blik op de verhalende bronnen uit de periode van de Gentse opstand toont aan in welk breed perspectief de relatie moord en politiek kan benaderd worden. Het verschijnsel kon allerlei vormen en gedaanten aannemen: vorstelijke ambtenaren werden het slachtoffer van de volkswoede, de graaf schakelde politieke tegenstanders uit, radicale en gematigde politici raakten slaags en ook de houding pro of contra Engeland bleek als aanvaardbaar motief tot doodslag te kunnen gelden. De waaier van gevallen, op welke manier zij zich ook voordeden, toont aan hoe diep de partijstrijd geworteld was in deze periode, en hoe de impact ook nog jaren later bleef doorwerken (bv. geval Ackerman, Jan van Heyle).

Het meest opmerkelijke aspect vormt de sterke wederzijdse beïnvloeding van familiale wraak en politieke factiestrijd. Vooral in het 13de-eeuws Vlaams stedelijk milieu is er een groot aantal familiale veten gekend, die, hoewel waarschijnlijk ontstaan uit louter private twisten, toch ontegensprekelijk geënt werden op reeds bestaande politieke tegenstellingen (bv. de vete Borluut-Sint-Baafs, gekoppeld aan de strijd tussen een deel van de Vlaamse bevolking en graaf Gwijde van Dampierre). Toch blijkt ook nog op het einde van de 14de eeuw dat het soms zeer moeilijk is een duidelijke afbakening te vormen tussen familiale wraak en zuiver politieke motieven. Zo konden we o.a. bij de dood van Jan Yoens, de wraak van Olivier van Outrive, de moord op Ackerman, een vermenging vaststellen van beide motieven, waarbij echter in deze gevallen de politieke dimensie duidelijk doorslaggevend was. Maar ook het omgekeerde bleek mogelijk: bij de dood van Jan van de Zickelen bleek de politieke kontekst als dekmantel te zijn gebruikt voor een familiale wraakoefening.

Eens te meer hebben we ook kunnen vaststellen hoe — althans in Gent — het zuiver politieke element het sociale oversteeg. Bij de slachtoffers die stierven als opstandeling troffen we meerdere gegoede poorters aan, soms zelfs aangeklaagd door graafgezinde wevers (bv. het geval Lievin Walraeve). Hoewel het hier niet gaat om een statistisch bewijs, kunnen wij hieruit toch afleiden dat de tijdgenoot het heel plausibel scheen te vinden dat een gevestigd burger zich inzette in de strijd tegen zijn graaf.

Wij hebben niet alleen de bronnen voor de Gentse opstand 1379-85 doorgenomen, maar wel voor de hele 14de eeuw, een periode vol tegenstellingen, opstanden, nieuwe ideeën. We kunnen slechts beves-

tigen wat vrij logisch was, nl. dat de moorden essentieel gekoppeld zijn aan de reeds bestaande politieke tegenstellingen.

## BIJLAGE I

A. Officiële registratie :

A.D.N. Rijsel, série B 1681, f. 51 r.-v.

september 1388

Phelippe etc. Savoir faisons etc. nous avoir oye l'umble supplication de Ghalant filz bastart de feu messire Sohier de Herzeilles, Jehan de Brunsbeke, Thorin l'Escoutette, filz Jean bastart, Jehan de la Haye, Jehan du Gardin, filz Sohier Heyrkin, Gherars filz bastart de Ghizelin Gherard, contenant que comme long temps a Francois Acreman eust tué le dit feu messire Sohier, pere dudit Ghalant, duquel fait le dit Francois ne obtint onques pardon ne remission, ne ne fist aucune paix aus parens et amis du dit feu messire Sohier.

Et il soit ainsi que ou mois d'aoust l'an mil CCC IIIIxx et sept derain passe, le dit Ghalant et autres dessus nommez eussent rencontré en notre ville de Gand le dit Francois, lequel Galant meu d'amour naturele pour contrevengier la mort du dit feu messire Sohier, son pere, assailli le dit Francois qui estoit acompaignié de grant quantité de plusieurs de ses complices. Duquel conflict le dit Francois fu tué et mis a mort, pour laquele cause lesdiz supplians le VIe jour du dit mois d'aoust furent banniz de notre dicte ville de Gand et de notre conté et pays de Flandres jusques a cinquante ans comme l'on dit estre contenu es registres de l'eschevinage de notre dite ville, lequel ban ilz ont souffert paciemment jusques a present a grant povrete et misere.

En nous humblement suppliant qu'il nous plaise leur estendre sur ce notre grace et misericorde, nous, considéré ce que dit est, voulons misericorde estre preferee a rigueur de justice, a icelui Ghalant et autres dessus nommez et a chacun d'eulz, avons ou cas dessusdit le dit ban et fait dessus dit quittié, remis et pardonné, et par la teneur de ces presentes de grace espediale quittons, remettons et pardonnons avec toute peine, amende et offense corporele, criminele et civile qu'ilz pevent avoir encouru envers nous pour cause et occasion du dit fait, sauf le droit de partie a poursuivre civilement tant seulement. Et les restituons a leur bonne fame, renommee au pays, a leurs biens non confiscuez et mesmement a notre dicte ville de Gand ou cas toutesvoies que les eschevins d'icelle le consentiront en imposant sur ce science perpetuel a noz genz et officiers quelconques. Si donnons en mandement au bailli de notre dite ville de Gand et a tous les autres justiciers et officiers de noz diz pays et conté de Flandres et a chacun d'eulz, si comme a lui appartendra que le dit Ghalant et autres dessus nommez facent seufficence et laissent joir et user paisiblement de notre presente grace, pardon, remission et ottroy, senz les troubler ou empeschier doresnavant en aucune maniere au contraire. Mais leurs corps ou leurs biens, se pour ce avoient esté ou estoient pris, saisiz, arrestez ou de-

tenez mettent ou facent mettre a plaine delivrance tantost et senz delay et senz aucune difficulté. Et afin que ce soit ferme chose et estable a tousjours, nous avons fait mettre notre seel a ces presentes.

Sauf en autres choses notre droit et l'autruy en toutes.

Donné a Lille ou mois de septembre l'an de grace mil CCC IIIIxx et huit.

Ainsi signé, par mons. le duc a votre relacion, J. Vie. Visa.



## BIJLAGE II

A. Officiële registratie :

A.D.N. Rijsel, Rég. de l'Audience, B 1681, f. 124 r.-v. - mei 1393

### Remission

Phelippe etc. Savoir faisons a touz presens et avenir nous avons oy l'umblé supplication de Laurens de Brabant et Daniel de Brabant, freres, jeunes hommes nez de notre ville de Courtray, contenant que comme ou temps que notre ville de Bruges fut prinse par ceulx de Gand notre tres chier seigneur et pere li conte de Flandres, cui dieux pardoint, se fust retrait en notre ville de Lille et les diz suppliants comme ses bienvueillans sembl(ant) en tenant sa partie, se fussent retirés en icelle ville et, environ la Saint Jehan Baptiste apres ensuivant, le dit Laurens, sans faire aucun mal, a un certain jour duquel il ne se recorde, ala en la dite ville de Courtray en la quelle Berthelemy le Roy, lors prevost de la dite ville de Courtray, qui tenoit le parti de Phelippe d'Artevelle, print et emprisonna moult durement le dit Laurens et en hayne de ce qu'il avoit tenu et tenoit la partie de notre dit seigneur et pere, le mist en un sep et chacun jour le batoit moult orriblement de cops de baston, disant qu'il lui feroit coper la teste se il ne se raconnoit et convint par force de prison et pour eschever le grant peril ou il estoit qu'il se ranconnast a sept livres de gros. Et quant le dit Laurens fu eslargi et retourné devers notre dit seigneur et pere, le dit Berthelemy, veant ces choses et qu'il savoit bien que une certaine personne estoit tenue au dit Laurens en cinq livres de gros, fist tant que icelles cinq livres de gros ot pardevers lui.

Et apres la paix faite entre nous et ceulx de Gand, les dit suppliants a certain jour a Gand trouverent le dit Berthelemy et lui demanda le dit Laurens a ravoit iceulx cinq livres de gros et que indeuement l'avoit fait ranconner et le dit Berthelemy luy respondi moult orgueilleusement qu'il en avoit riens et que encore le convouteroit du corps. Pour laquelle chose les diz suppliants, veans que le dit Berthelemy, qui avoit esté contraire a nous et a notre dit seigneur et pere, leur faisoit tel tort et teles menaces, se esmeurent de chaude colere et navrerent le dit Berthelemy telement que dedens VII jours apres, mort s'en ensuit en sa personne, pour lequel cas les diz suppliants par la loy de notre dite ville de Gand, furent bannis cinquante ans hors d'icelle et de notre dit



conté et pays de Flandres comme de murdre et depuis ont toujours esté bienvueillans a notre dit seigneur et pere et a nous et demouré hors du pays ou quel, pour doubte de rigueur de justice, ilz n'oseroient jamais retourner ne converser, se notre grace et misericorde ne leur estoit sur ce faicte si comme ils dient, en nous humblement suppliant que, ces choses considéré et qu'il ont toujours esté et sont de bonne vie et conversacion et bien veillans de notre dit seigneur et pere et de nous il nous plaise a leur impartir sur ce notre dite grace et misericorde. Pourquoi nous, attendu ce que dit est, voulans misericorde estre preferee a rigueur de justice aux diz supplians ou cas dessus dit, avons quittié, remis et pardonné, quittons, remettons et pardonnons le fait et cas dessus dit avec toute paine, offense, amende corporelle, criminele et civile qu'il pevent pour ce avoir encouru envers nous et justice et le dit ban rappellons et mettons au neant et les remettons et les restituons a leur bonne fame, renommee a notre dit conté et pays de Flandres et a la dite ville de Gand, moyennant le consentement de la loy d'icelle et a leurs bien confisquees, satisfaction faite a partie civilement tant seulement se faite n'est. Si donnons en mandement a notre souverain bailli de Flandres et a tous noz autres justiciers et officiers de notre dit conté et pays de Flandres, passés et avenir, ou a leurs lieutenans et a chacun d'eulx si come a lui appartendra que lez diz supplians de notre presente grace et remission facent suefficence et laissent joir et user paisiblement sans leur faire ou donner ou souffrir estre fait ou donné ores ne ou temps avenir en corps ne en biens empeschier ou destourbier en aucune maniere, au contraire.

Et pour ce que ce soit ferme chose et estable a tousjours mais nous avons fait mettre notre seel a ces presentes. Sauf en autres choses notre droit et l'autruy en toutes.

Donné a Bouloigne-sur-la-Mer ou mois de mai l'an mil CCC IIIxx et treze.

Ainsi par mons. le duc. R. Thoronde. Visa.